

ОДЕСЬКА ДЕРЖАВНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

ВАЩЕНКО Костянтин Олександрович

УДК [321.7+324+327.56]:329

**ПОЛІТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ЯК ЧИННИК ДЕМОКРАТИЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА**

Спеціальність 23.00.02 - політичні інститути та процеси

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса — 1999

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному університеті
імені Тараса Шевченка Міністерства освіти України

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент
Федірко Іван Павлович
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри політології

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, доцент
Бабік Валерій Михайлович
Міжрегіональна академія управління
персоналом, ректор

кандидат юридичних наук, доцент
Оборотов Юрій Миколайович
Одеська державна юридична академія,
завідувач кафедри теорії держави і права

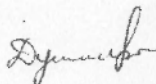
Провідна установа: Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова Міністерства
освіти України, м.Київ

Захист відбудеться "17" листопада 1999р. о 14⁰⁰ годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.086.02 в Одеській
державній юридичній академії Міністерства освіти України
за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2, ауд. 312.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської
державної юридичної академії за адресою: 270009, м.Одеса,
вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий "2" листопада 1999р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.В. Дудченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Процес становлення в Україні демократичної політичної системи є динамічним і водночас складним. Приведено в рух фундаментальні засади, на яких побудоване суспільство: докорінного реформування зазнають соціально-економічні відносини, зокрема відносини власності. виникають нові політичні суб'єкти, змінюються усталені традиції, мотивація та життєві орієнтації людини тощо. Сьогоднішні економічні та соціальні труднощі — історичні наслідки трансформації посттоталітарного суспільства, що мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Тоталітарну систему створювали впродовж десятиріч, і подолати її наслідки одразу неможливо.

Як показує світовий досвід, необхідною умовою існування й розвитку демократії є закріплення на всіх рівнях суспільної свідомості та практики демократичних політичних цінностей. Похідним від цього має бути впровадження у повсякденну практичну діяльність політичних суб'єктів відповідних політичних технологій, які повинні стати нормою їхнього функціонування та взаємодії.

Проте сучасна практика українського політичного життя засвідчує, що діяльність переважної більшості політичних суб'єктів часто відірвана від теорії політики, не спирається на загальновизнані у демократичному світі цінності й не базується на знову ж таки загальноприйнятих технологіях демократичного співіснування з іншими політичними суб'єктами. Все це призводить до численних помилок у реалізації тих чи тих політичних цілей, зменшення результативності діяльності, конфліктів між різними політичними суб'єктами, а в кінцевому підсумку — до погіршення соціально-політичної ситуації в державі.

Великою мірою це є одним з негативних проявів ідеологічного вакууму, який виник після краху домінуючої донедавна ідеології. З розвитком політичної системи українського суспільства цей вакуум поступово нейтралізується: посилюється ціннісна, політична та ідеологічна структуризація суспільної свідомості, партії, рухи та інші масові політичні суб'єкти пропонують виборцям різні ідеологічні доктрини, у суспільстві триває адаптація до цінностей демократичної політичної культури.

Узагальнення існуючих у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі підходів до розуміння демократії дозволяє зробити висновок, що до системи демократичних політичних цінностей

належать насамперед конституційні гарантії головних прав та свобод людини. До змісту цих цінностей увходять соціальний, економічний та політичний плюралізм, пріоритет більшості при ухваленні рішень та конституційні гарантії прав меншості, народовладдя та вільні, чесні вибори, обрання органів влади, конституційне обмеження повноважень уряду тощо.

Безперечно важливими нам видаються правила, принципи та практичні норми, які реалізують зазначені демократичні цінності і розробка яких, з нашого погляду, має належати до сфери головних завдань прикладної політології.

При цьому особливий інтерес становить те, що поряд із законодавчим закріпленням рівності всіх громадян перед законом та обов'язку громадян дотримуватися законів, незалежністю судів від політичної системи та змагальністю судового процесу тощо існують також норми, правила та процедури, які забезпечують те ж саме поза межами закону та законного примушування.

Науковий та практичний інтерес мають також проблеми зв'язку політичних демократичних доктрин та концепцій сучасності саме з технологічними аспектами соціально-політичних відносин. До останнього часу зазначені проблеми залишалися немовби на "узбіччі" політологічних дискусій у нашому суспільстві.

Між тим і практика, і теорія цих проблем опинилися у фокусі безпосереднього політологічного інтересу після проголошення незалежності України. Закономірно постало вкрай актуальне для нашого суспільства питання, безпосередньо пов'язане з цією проблематикою: чи є щось загальне, "рецептурне", що може бути запропоновано вітчизняною та зарубіжною політологією для конкретної діяльності найрізноманітніших політичних суб'єктів при переході від недемократичної політико-правової системи пост-тоталітарного суспільства до демократії?

Зазначені вище проблеми є надзвичайно актуальними виходячи з того, що для прикладної політології та для теорії політики взагалі винятково важливим залишається завдання "заземлення" закономірностей, загальнотеоретичних рецептів демократизації посттоталітарного суспільства, переведення їх на рівень практичних технологій, що сприяють поширенню у політичному житті нашої країни демократичних відносин, розвитку демократичної політичної культури всіх суб'єктів політичного процесу.

Аналізуючи питання теоретичної розробленості порушених проблем, слід насамперед зважити на праці представників західної політичної науки, оскільки глибоке

наукове дослідження політичних технологій досі, на жаль, залишається практично поза сферою уваги української політології.

Серед досліджень західних політологів найбільш цікавими для нас є праці Є.Вятра, Л.Гонсалеса, Р.Даля, Д.Істона, М.Кроз'є, Дж.С.Мілля, Дж.А.Паломбара, Дж.Сарторі, Х.Томаса, С.Хантінгтона та інших, які дають загальні уявлення про розуміння сутності політичних технологій та їх місце в структурі демократичних соціально-політичних відносин.

Важливими з точки зору розуміння предмета дослідження та з огляду на певну тотожність прикладних проблем політичної науки в Україні та Росії для нас видаються праці російських дослідників Л.Алісової, Ю.Баскіна, Г.Вайнштейна, К.Гаджиева, А.Глухової, Б.Грушина, В.Васильєва, Є.Додіна, А.Демідова, М.Косих, Б.Краснова, А.Кулика, А.Лебедевої, В.Мшвенієрадзе, М.Острогорського, А.Салміна, Е.Теплова, О.Юрьєва та інших.

Серйозне наукове підґрунтя нашого дослідження утворили праці українських науковців В.Андрущенка, В.Бабкіна, О.Бабкіної, Є.Бистрицького, С.Богомолова, Ф.Кирилюка, В.Князева, В.Кременя, І.Кураса, М.Михальченка, М.Орзика, В.Полохала, М.Поповича, В.Рєбкала, Ф.Рудича, О.Семківа, В.Ткаченка, М.Шаповаленка та інших, в яких містяться розробка загальних питань демократії та аналіз практичних проблем розвитку демократичних процесів та інституцій в Україні пострадянської доби.

Значний інтерес становлять також наукові праці професійних політиків, зокрема О.Волкова, В.Гриньова, В.Журавського, В.Коломойцева, В.Литвина, Д.Табачника та інших. Ці дослідження дають можливість подивитися на теоретичні проблеми політичної науки в їх співвідношенні з реальною практикою політичного життя суспільства.

Окремо слід виділити роботи українських дослідників, що безпосередньо займалися проблематикою політичних технологій.

Одним з перших у сучасній українській політології визначення політичних технологій зробив Д.Видрін у праці "Нариси практичної політології". Згідно з цим визначенням, політичні технології є системою способів і шляхів досягнення бажаних результатів у політиці. Крім того, Д.Видрін дослідив деякі механізми політичної діяльності, проаналізував окремі прийоми боротьби за владу, розкрив технологію діяльності політичного лідера. Слід зауважити, що запропоновану Д.Видріним класифікацію політичних технологій на власне технології та антитехнології ми розцінюємо як штучну. З нашого погляду, відмінність у цілях діяльності політичних суб'єктів,

зроблена Д.Видріним засадовою для такої класифікації, ще не може бути підставою для введення нової наукової категорії.

Перше дисертаційне дослідження у галузі політичних технологій здійснив А.Пойченко (головні положення дисертації знайшли відображення у книзі "Політика: теорія і технології діяльності"). Він проаналізував політику як діяльність щодо попередження та розв'язання конфліктів і запропонував відповідні технології. Згідно з А.Пойченком, політичні технології є системою послідовних дій (політичного суб'єкта), спрямованих на досягнення необхідного політичного результату. Але, з нашого погляду, таке тлумачення змісту політичних технологій є дещо звуженим, оскільки не враховує їх політико-культурний зміст.

Окремі технологічні аспекти діяльності масових політичних суб'єктів (партій, рухів) у сучасній Україні знайшли своє відображення у монографії А.Білоуса "Політичні об'єднання України". А.Білоус проаналізував процес становлення й розвитку української партійної системи впродовж перших років незалежності, а також розглянув проблеми, пов'язані із законодавчим регулюванням діяльності політичних об'єднань. Найбільш важливими для нашої роботи є висновки А.Білоуса щодо засадових норм, правил та механізмів парламентських виборів як найважливішої демократичної процедури.

Цілий ряд українських політологів присвятили свої дослідження прикладним технологіям проведення виборчої кампанії (С.Одарич, М.Томенко та інші). Проте, на думку автора, більшість цих досліджень хибують на суто механістичний підхід до процесу виборів. У зв'язку з цим слід відзначити праці В.Бебика, зокрема його монографію "Як стати популярним, перемогти на виборах та утриматися на політичному олімпі", яка містить спроби теоретичного узагальнення виборчих технологій.

Важливими з точки зору технологічного підходу до проблем запобігання та подолання соціально-політичних конфліктів для нас стали дослідження соціологів І.Бекешкіної, Є.Головахи, Н.Паніної, В.Перебенюка та інших.

Факт появи перших вітчизняних наукових праць із зазначеної тематики є досить важливим і показовим. Проте саме недостатність аналізу в науковій літературі згаданих проблем визначає необхідність здійснення подальших кроків з метою їх глибокого наукового вивчення. Вимагає уточнення, зокрема, вихідне, засадниче поняття "політичні технології", їх місце в демократичному політичному процесі; потребують систематизації провідні політичні цінності демократії; існує потреба у науковому аналізі та узагальненні практики функціонування та взаємодії політичних партій та рухів в демократичному суспільстві тощо.

Все це обумовило вибір теми та спрямованість нашого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає пріоритетним завданням навчального процесу щодо підготовки кваліфікованих спеціалістів у галузі політичних наук з урахуванням суспільно-політичних змін сьогодення. Зокрема, її включено до комплексної програми "Відпрацювання механізмів взаємодії органів державної влади і місцевого самоврядування", що розробляється колективом кафедри політології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Конкретні висновки, що містяться в роботі, дають змогу внести відповідні зміни до навчальних планів з таких дисциплін, як політологія, історія політичних вчень, теорія демократії, політична конфліктологія тощо.

Об'єктом дослідження є політичні технології як наукова категорія та важливий чинник демократичного суспільного розвитку.

Предметом дослідження є демократичні політичні технології у діяльності масових політичних суб'єктів.

В якості **головної мети дослідження** дисертант визначає всебічний аналіз місця й ролі політичних технологій у забезпеченні демократії в суспільстві.

Виходячи з цієї мети, автор поставив перед собою низку конкретних **дослідницьких завдань**, а саме:

- на підставі узагальнення існуючих у вітчизняній та зарубіжній літературі підходів дати визначення політичних технологій як наукової категорії;

- проаналізувати феномен демократії як системи політичних цінностей, виявити місце політичних технологій у структурі демократичної політичної культури та роль, яку вони відіграють у діяльності політичних суб'єктів демократичного суспільства;

- визначити і систематизувати головні демократичні політичні цінності, впровадження яких пов'язане з процесом становлення й розвитку демократичної політичної системи;

- проаналізувати технологічні засади демократичного функціонування діяльності партій та рухів як масових політичних суб'єктів; визначити найбільш ефективні для такого аналізу прийоми та методи, які можуть бути використані практичною політологією у прогностичних цілях при дослідженні політичних інституцій і політичних процесів у суспільстві;

- дослідити принципи та правила демократичних процедур, що забезпечують саморозвиток демократичних політичних інституцій у ході практичної політичної діяльності людей, а також методи та способи такої взаємодії політичних суб'єктів, які

створюють стабільні умови для збереження й розвитку демократії та закріплення у політичній культурі суспільства демократичних звичаїв та традицій;

— проаналізувати й узагальнити апробовані практикою головні прикладні технології функціонування демократичного суспільства та проблеми їх застосування щодо масових політичних суб'єктів в сучасній Україні.

Джерелознавчу базу дослідження становлять насамперед Конституція України, закони України "Про об'єднання громадян", "Про вибори Президента України", "Про вибори народних депутатів України", "Про вибори депутатів місцевих Рад та сільських, селищних, міських голів" тощо, відповідні виборчі закони інших країн, документи й матеріали, опрацювання та узагальнення наукової літератури, аналіз матеріалів журнальної та газетної періодики.

У дисертації використані документи та аналітичні матеріали Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Адміністрації Президента України, Апарату Ради національної безпеки і оборони України, матеріали соціологічних досліджень Інституту соціології НАН України, Національного інституту стратегічних досліджень при РНБО України, Інституту політичної психології АПН України, Центру "Соціальний моніторинг" УІСД, Центру політичних технологій, Київського центру політичних досліджень і конфліктології, а також інформаційно-аналітичні матеріали Виборчого штабу Народно-демократичної партії.

Методологічні основи дослідження. Об'єкт дослідження у роботі розглянуто за допомоги методології, базованої на органічному поєднанні структурно-функціонального, порівняльного, конкретно-історичного, емпіричного та інших підходів.

При написанні дисертації використано також такі загальносоціологічні та філософські принципи, як взаємозв'язок загального, особливого та одиничного, єдність логічного та історичного, конкретний аналіз певного явища за певних умов.

Крім цього, враховано методологічний досвід як вітчизняної, так і зарубіжної політології.

Особлива роль у нашому дослідженні належить системному та порівняльному методам. Перший дає нам підстави для розуміння єдності інституційного та функціонального боків будь-якої системи, розкриває взаємозв'язок між елементами системи, ієрархією відносин систем (підсистем). За допомоги ж порівняльного методу ми намагалися дати характеристику функціонування та взаємодії політичних суб'єктів в Україні. Цей метод дав нам можливість зробити висновок, що впровадження в українську політичну практику демократичних політичних технологій

відбувається загалом на ґрунті загальнополітологічних законів, проте з певною специфікою, зумовленою конкретно-історичними обставинами, які зараз склалися в нашій країні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що одним з перших в українській політологічній літературі дисертант здійснив спробу цілісного, системного аналізу феномена політичних технологій; запропонував авторський підхід до їх визначення як системи засобів реалізації політичних цінностей суб'єкта в процесі політичної діяльності; виклав методологію аналізу демократичних засад масових політичних суб'єктів (партій, рухів тощо) як провідних суб'єктів політичних технологій; систематизував й узагальнив базові технології, що сприяють взаємодії політичних суб'єктів у ході практичної діяльності.

Запропоновані в дисертації прикладні політичні технології, базовані на демократичних принципах, правилах та процедурах, створюють можливість для забезпечення консенсусу політичних суб'єктів у період реформування суспільства за умов наявності в ньому соціальної напруженості, відкритих та латентних конфліктів.

В рамках проведеного дослідження обґрунтовано ряд положень, які відзначаються елементами **науково-теоретичної новизни, відбивають особистий внесок здобувача в опрацювання проблеми і виносяться на захист:**

— встановлено, що демократична політична культура суспільства значною мірою зумовлює існування й функціонування демократичної політичної системи завдяки наявності в ній "технологічної підсистеми", котра пов'язана з демократичними філософсько-політичними доктринами. До складу цієї "технологічної підсистеми" увіходять принципи та правила, звичаї та традиції політичної діяльності, які завдяки своєму змістові, формі, значній поширеності у середовищі багатьох політичних суб'єктів у своїй сукупності забезпечують демократичний характер політичного буття;

— з'ясовано, що як система засобів реалізації політичних цінностей в процесі політичної діяльності політичні технології є невід'ємним структурним елементом політичної культури як суспільства загалом, так і окремих політичних суб'єктів; залежно від типу політичної культури розрізняють демократичні та недемократичні політичні технології;

— аргументовано, що політичні суб'єкти з недемократичною політичною культурою не можуть бути ефективними учасниками демократичних політичних відносин, у зв'язку з чим запропоновано методику аналізу визначальних показників демократичності

масових політичних суб'єктів (політичних партій, рухів, інших громадсько-політичних організацій), якими є їхні програмові засади та організаційна структура;

— показано, що у політичній сфері сучасного демократичного суспільства загальноцивілізаційна інтегративна тенденція розвитку є домінуючою й реалізується у зближенні та взаємопроникненні політичних цінностей політичних інституцій, суб'єктів політичної діяльності, що найістотніше виявляє себе у виробленні загально-визнаних демократичних правил та принципів "політичної гри", технологій функціонування й розвитку демократії;

— доведено, що існують "базові" політичні технології (термін, введений автором), визнання й використання яких більшістю політичних суб'єктів у ході повсякденної практичної діяльності свідчить про наявність демократії в суспільстві; такими політичними технологіями є технології організації та здійснення демократичних виборів, а також демократичні технології запобігання й розв'язання соціально-політичних конфліктів та забезпечення стабільності в суспільстві, що особливо важливо на етапі переходу від командно-адміністративної до консенсусної системи державного управління.

Теоретичне та практичне значення дослідження. Дисертація робить внесок у розвиток теорії демократії, зокрема тієї її складової, яка пов'язана з реалізацією демократичних цінностей у політичному житті. Практична значимість дисертації полягає в тому, що автор переводить аналіз теоретичних проблем демократії на рівень технологій практичної політичної діяльності, які можуть сприяти розвитку в Україні демократичних відносин.

Практична цінність дослідження полягає також у тому, що його результати дозволяють критично оцінювати різні моделі побудови демократичного суспільства, обирати найоптимальніші неконфронтаційні технології та прийоми у практичній політичній діяльності, зокрема за умов кризи та політичної напруженості в суспільстві.

Результати дисертаційної роботи можуть бути запропоновані владним структурам та зацікавленим політичним суб'єктам як рекомендації для аналізу сучасних політичних процесів та інституцій у нашій країні, а також використані ними при розв'язанні завдань реалізації демократичних політичних цінностей у ході практичної діяльності.

Дисертація містить досить великий за обсягом фактичний матеріал, теоретичні висновки та узагальнення, які можуть бути використані при викладанні вузівського курсу з політології,

зокрема для розробки курсу "Політичні технології", а також при підготовці лекцій та навчальних посібників, аналітичних матеріалів.

Апробація та практичне використання результатів дослідження. Висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, використовувалися при проведенні консультацій партійно-політичних структур як на загальноукраїнському, так і на регіональному рівні. Рекомендації, викладені в роботі, апробовані окремими регіональними партійними організаціями та кандидатами в народні депутати України під час парламентських виборів 1998 року.

Низка теоретичних положень та висновків дисертації були використані при підготовці аналітичних матеріалів Конституційної комісії України, служби віце-Прем'єр-міністра України з політико-правових питань, Ради національної безпеки і оборони України, Координаційної Ради з питань внутрішньої політики при Президентові України під час роботи автора у зазначених структурах або співробітництва з ними.

Ряд положень дисертації доповідалися на науковому семінарі аспірантів філософського факультету Київського університету імені Тараса Шевченка (Київ, 1998), Міжнародному симпозіумі, присвяченому 50-річчю ООН (Київ, 1996), Українсько-польському симпозіумі "Проблеми трансформації в гуманітарній, соціально-економічній та науково-освітній сферах" (Тернопіль, 1997) та низці "круглих столів" з питань виборів до Верховної Ради України, що були організовані Українським центром соціально-економічних і політичних досліджень спільно з представництвом Фонду Конрада Аденауера в Україні з вересня 1997 року по березень 1998 року.

Роботу обговорено й схвалено на кафедрі політології Київського університету імені Тараса Шевченка.

Публікації. Основні результати дисертації знайшли своє відображення в 1-й брошурі, 3-х статтях у наукових журналах та збірнику наукових праць, що визнані ВАК України фаховими з політології, а також у 6-ти публікаціях в інших наукових виданнях, матеріалах і тезах науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Специфіка теми, сформульовані мета і завдання дослідження визначили послідовність викладу матеріалу і структуру дисертації. Вона містить у собі вступ, три розділи (кожний по два підрозділи), висновки та список використаних джерел. Повний обсяг дисертації складає 184 сторінки, список використаних джерел налічує 298 найменувань і займає 16 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, охарактеризовано рівень наукової розробленості проблеми, сформульовано об'єкт, предмет, головну мету та конкретні дослідницькі завдання, визначено теоретичні та методологічні засади дослідження, його джерелознавчу базу, описано наукову новизну дисертації, конкретизовану у головних положеннях, що виносяться на захист, теоретичну та практичну значимість роботи, а також перелічено форми апробації та практичного використання результатів дослідження.

У першому розділі "Сучасні уявлення про політичні цінності демократії та сутність демократичних політичних технологій" розглянуто місце політичних технологій у структурі демократичної політичної культури, а також охарактеризовано демократичні політичні технології як засіб реалізації систем політичних цінностей провідних демократичних доктрин.

Аналізуючи та узагальнюючи позиції представників різних політологічних шкіл, політиків і громадських діячів сучасності щодо сутності демократії крізь призму політичної культури, дисертант знаходить підстави для висновку, що демократична політична культура являє собою складну систему політичних цінностей, яка склалася історично і містить чотири головні підсистеми.

По-перше, три підсистеми, які об'єднують ціннісні уявлення, судження, ідеї про: 1) свободу особистості та конституційний порядок; 2) особисту та майнову безпеку громадян і національну безпеку та незалежність країни; 3) добробут громадян та економічний устрій і розвиток суспільства.

По-друге, підсистему цінностей, яка містить у собі принципи та правила, звичаї та традиції, практичні норми та процедури політичного життя, діяльності з реалізації трьох вказаних вище підсистем цінностей. Вироблені в ході розвитку самої демократії, зазначені поведінкові, діяльнісні цінності надають першим трьом підсистемам загально визнаного й легітимного статусу, втілюють їх у політичне життя суспільства.

З огляду на умови системного аналізу, що використовується автором у дослідженні, остання підсистема виявилася такою, що має самостійне значення для демократичної політичної культури суспільства. Вона виконує, як це випливає з аналізу, стимулюючу, регулюючу та визначальну щодо діяльності політичних суб'єктів функцію.

Об'єднавши сукупність норм, принципів, процедур, правил, способів та засобів політичної діяльності з реалізації

демократичних політичних цінностей поняттям "демократичні політичні технології", автор встановив, що:

— політичні технології як одна з підсистем комплексу політичних цінностей забезпечують взаємозв'язок решти підсистем;

— політичні технології за всієї своєї, здавалося б, політичної нейтральності створюють умови якісної зміни самих політичних цінностей, політичних інтересів, характеру політичної діяльності політичних суб'єктів.

Водночас у ході дослідження автор дійшов висновку, що такий елемент системи демократичних політичних технологій, як процедури, є історично виробленим логічним порядком, суворою послідовністю певних політичних дій, яка створює умови для реалізації демократичних політичних цінностей у складних та конфліктних ситуаціях політичного життя суспільства.

Далі у дисертації розглянуто еволюцію систем політичних цінностей головних демократичних доктрин сучасності та визначено "базові" технології забезпечення демократії в суспільстві, що визнаються як такі всіма політичними суб'єктами демократичного ґатунку.

За допомоги системного політологічного аналізу автор встановив наступне.

Головні демократичні доктрини сучасності у VIII-XIX сторіччях мали суперечливі або суттєві проекти функціонування, перетворення та розвитку суспільства.

Ці демократичні доктрини лише тоді отримували остаточну оцінку, коли ставали метою політичної діяльності масових політичних суб'єктів (партій, рухів тощо), що здобували можливість їхньої реалізації.

Мірою розвитку та ускладненням суспільства отримувала свій розвиток передусім інтегративна тенденція, що знайшла свій адекватний вираз у політичному житті людства. Це виявилось у процесі зближення та взаємопроникнення підсистем комплексу політичних цінностей провідних демократичних доктрин сучасності.

Взаємозв'язки підсистем комплексу політичних цінностей, що становили підґрунтя політичних доктрин масових політичних суб'єктів демократичного ґатунку, також виявили подібну тенденцію. Це дозволило зазначеним політичним суб'єктам, які, крім захисту інтересів репрезентованих ними суспільних груп прагнули забезпечення стабільного розвитку громадянського суспільства загалом, часто знаходити і підтримку більшості громадян, і компроміс з більшістю політичних суб'єктів суспільства.

Зрештою, політичними суб'єктами були вироблені й впроваджені у практику політичні технології, що сприяють збереженню демократії та еволюційному розвитку суспільства.

Найважливішими серед них, тобто базовими політичними технологіями функціонування демократичного суспільства, з погляду автора, є:

— технології організації і проведення демократичних виборів, референдумів, загалом виборчого процесу;

— технології розв'язання соціально-політичних конфліктів та забезпечення стабільності в суспільстві.

У другому розділі "Технологічні засади демократичного функціонування масових політичних суб'єктів" розглянуто програмні позиції масових політичних суб'єктів як визначальний чинник їхньої демократичності, а також розкрито і проаналізовано структурно-організаційні аспекти функціонування партій та рухів.

Стверджуючи, що суб'єктами політичних технологій є будь-які соціальні та політичні суб'єкти, які здійснюють політичну діяльність, автор вважає за доцільне обмежити сферу свого дослідження лише масовими політичними суб'єктами, оскільки, з його погляду, саме на прикладі цих суб'єктів як виразників політичних інтересів великих соціальних груп, а також найпослідовніших провідників тієї або іншої системи політичних цінностей, можна найкращим чином дослідити об'єкт дисертаційної роботи.

Автор виходить з посилки, що готовність масового політичного суб'єкта до застосування демократичних політичних технологій у процесі політичної діяльності значною мірою обумовлюється ступенем його внутрішньої демократичності, визначальним показником якої виступають програмні позиції суб'єкта.

На підставі дослідження масових політичних суб'єктів сучасних демократичних країн автор пропонує їхню класифікацію як таких, що базуються або на нормативному, або на експертно-інформаційному, або на матеріально-стимульованому типах влади.

Автор відзначає, що при аналізі того чи іншого політичного суб'єкта важливе значення має вивчення його організаційних цілей та, відповідно, пропонує їх загальну модель, яка складається з наступних елементів: задоволення політичних та інших інтересів; генерування та виробництво послуг, ефективність внутрішньої діяльності; забезпечення виживання та розвитку; дотримання статутних вимог та нормативних актів держави; раціональність.

Досліджуючи політику суб'єкта з позицій системного політологічного підходу, необхідно, з погляду автора, враховувати, що засадовими стосовно неї є два головні і визначальні елементи: етичні засади (головні принципи, які визначають її внутрішні та зовнішні відносини) та організаційно-політичні засади (структура та управління діяльністю організації — політичний менеджмент).

Програмні позиції масових політичних суб'єктів можуть бути досліджені з позицій їхньої системності, конкретності, актуальності тощо. З цією метою автор вважає за доцільне застосовувати розроблені ним алгоритми аналізу, зокрема: "алгоритм системності програм" та "алгоритм цілісності програм".

Для аналізу політичних інтересів формальних та неформальних масових політичних суб'єктів автор пропонує використовувати технології, відповідно, "трикутника аналізу" та "алгоритму квадрату".

Окрім того, автор описує "алгоритм особливостей політичного управління" та "алгоритм аналізу рішень".

Відповідно до кожної з цих технологій автор викладає конкретні методики, що дозволять політологу-аналітику здійснювати необхідні дослідження.

У третьому розділі "Базові політичні технології демократичного розвитку суспільства та особливості їх застосування щодо масових політичних суб'єктів в сучасній Україні" крізь призму української дійсності розкрито і проаналізовано технології організації та здійснення демократичних виборів, а також технології запобігання і розв'язання соціально-політичних конфліктів та забезпечення стабільності в суспільстві.

На думку автора, першими та найважливішими політичними технологіями, що визнаються у цій виключній ролі всіма демократично зорієнтованими політичними суб'єктами сучасного світу, є методично й процесуально узгоджена сукупність ідей, знань про норми, принципи, способи, процедури і засоби проведення демократичних виборів. В результаті застосування цих технологій створюються умови для ненасильницького, демократичного розв'язання протиріч між громадянським суспільством і державою, між інтересами різних соціальних сил і політичних суб'єктів, відкриваються можливості для якісних змін соціального становища в країні мирним шляхом.

Далі у дисертації послідовно розглянуто учасників виборчого процесу, проаналізовано головні типи виборчих систем та охарактеризовано власне процес виборів з точки зору

технологічного забезпечення його послідовності — перед виборами, під час самих виборів та після виборів.

На підставі дослідження світового досвіду демократії автор зробив висновок про те, що немає єдиної моделі виборчої системи, яка б гарантувала повне і справедливе втілення в життя ідеалів демократії.

Громадяни, виборці будь-якої країни роблять свій вибір, надаючи перевагу тим чи іншим програмам суспільного розвитку. Але, як вважає автор, практична політологія повинна виходити з безперечного факту: будь-який з-поміж цих виборів має обмеження. Зазначені обмеження зумовлені передусім:

— загальносвітовими тенденціями розвитку науково-технічного прогресу, соціальних відносин, відносин "людина-суспільство";

— національними особливостями країни, історичним типом загальної і політичної культури населення, традиціями та звичками економічної, політичної, культурної та побутової діяльності.

Україна виявилася чи не останньою державою Східної Європи, яка оновила своє виборче законодавство.

Принциповою відмінністю нового закону про вибори депутатів українського парламенту є те, що в ньому вперше в українській історії застосована змішана виборча система (у співвідношенні 50:50). На думку автора, впровадження змішаної системи слід віднести до безперечно позитивних явищ у політичному житті України.

Загалом, за оцінкою автора, норми нового виборчого закону цілком відповідають демократичним технологіям організації виборів і, зокрема, створюють сприятливі умови для реалізації політичних цінностей масових політичних суб'єктів.

Разом з тим, одне з завдань української політології, як це видається авторові, полягає в тому, щоб постійно працювати над удосконаленням виборчого законодавства та виборчих технологій з урахуванням як світового досвіду, так і специфіки політичного життя України. Зокрема, з погляду автора, надзвичайно прогресивним наступним кроком з точки зору оптимізації політичного структурування українського суспільства та подальшої демократизації виборчого процесу була б розробка й запровадження суто пропорційної системи виборів до Верховної Ради України.

Вважаючи технології демократичних виборів найважливішим методом утвердження в суспільстві демократії, автор звертає увагу на те, що є "слабкою ланкою" цього методу. Справа в тому, що у виборах зазвичай бере участь лише політично активна

частина населення, що обирає ту чи іншу програму розвитку. Але в дійсності суспільний консенсус стає можливим за умов толерантності решти населення, далекої від політики й зазвичай такої, що становить більшу частину потенційних виборців. Тому, на думку автора, влада загалом і окремі політики, які діють на підґрунті об'єктивних фактів, повинні пам'ятати про це і в жодному разі не недооцінювати приховане від очей поверхового спостерігача, тобто латентну поведінку решти маси населення, що не усвідомлює своїх політичних інтересів.

Сьогоднішня Україна характеризується таким станом суспільних відносин, за якого боротьба соціальних груп та політичних суб'єктів за свої політичні інтереси ведеться переважно при ігноруванні компромісів та угод, тобто конфліктний потенціал суспільства є надзвичайно високим.

Автором проаналізовано основні конфліктогенні чинники, що діють в сучасному українському суспільстві. Зокрема, у політичній сфері такими чинниками, на його думку, є, по-перше, низький рівень легітимності влади, і, по друге, нерозвиненість громадянського суспільства.

Далі автором сформульовано вимоги демократичного підходу до проблеми конфліктів та, на підставі узагальнення історичної і сучасної практики демократичних країн, а також теоретичних доробків провідних західних теоретиків-конфліктологів (А.Норлінджера, Д.Аптера та ін.) виокремлено та описано головні технології розв'язання соціально-політичних конфліктів, а саме: посередництво, створення "всезагальної" партії, соціальна індоктринація, взаємне вето коаліційного уряду, децентралізація рішень.

Автор вважає, що конкретні технології врегулювання соціально-політичних конфліктів мають постійно знаходитися у стадії розробки, вдосконалення, коригування у зв'язку з нагромадженням досвідом розв'язання протиріч у цінностях та головних інтересах різних політичних суб'єктів, що конфліктують.

У висновках дисертації узагальнено підсумки авторського пошуку. При цьому висловлено думку, що процес укорінення демократичних політичних технологій у діяльності більшості політичних суб'єктів України відбуватиметься поступово і не один рік. Передусім, з точки зору автора, цей процес тісно пов'язаний з еволюцією політичної еліти нашої держави, характером стратегічної моделі майбутнього розвитку країни, подальшою демократизацією суспільних відносин в цілому.

Серед ключових проблем, на думку автора, — проблема підготовки кваліфікованих фахівців в галузі прикладної політології загалом і політичних технологій зокрема, з метою розвитку

професійного політичного консалтінгу на всіх рівнях управління державними та політичними інститутами. Цьому, вважає автор, мало б сприяти запровадження на відділеннях політології вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації нормативного курсу "Політичні технології".

Один з головних дослідницьких напрямків української політології дисертант вбачає в постійному удосконаленні демократичних політичних технологій з урахуванням як загальноновизнаних демократичних правил та процедур, так і особливостей української політичної культури, традицій та способу мислення громадян України.

Список опублікованих праць за темою дисертації

1. Демократичне функціонування масових політичних суб'єктів: структурно-організаційні аспекти. — К.: Стилос, 1997. — 27с.
2. Деякі підсумки виборчої кампанії партій та блоків: регіональний аспект // Нова політика. — 1998. — №2. — С.14-15.
3. Лібералізм, консерватизм, соціал-демократизм: еволюція систем політичних цінностей основних демократичних доктрин сучасності // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць. — Одеса: Астропринт, 1999. — Вип.5. — С.174-179.
4. Президентські вибори-99: політична рекогносцировка // Людина і політика. — 1999. — №3. — С.44-49.
5. Технології організації і проведення демократичних виборів: світ і Україна // Вісник Тернопільського державного технічного університету ім. Івана Пулюя. — Тернопіль, 1998. — Т.3.— Ч.2. — С.111-117.
6. Функціонування та взаємодія політичних партій в Україні напередодні парламентських виборів (політико-технологічні аспекти) // Вісник Тернопільського державного технічного університету ім. Івана Пулюя. — Тернопіль, 1998. — Т.3.— Ч.2. — С.105-111.

Анотація

Ващенко К.О. Політичні технології як чинник демократичного розвитку суспільства. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02. — політичні інститути та процеси. — Одеська державна юридична академія. Одеса, 1999.

Дисертацію присвячено дослідженню актуальних теоретичних та прикладних аспектів політичних технологій. В роботі на підставі узагальнення існуючих у вітчизняній та зарубіжній літературі підходів дано визначення політичних технологій як наукової категорії, з'ясоване їх місце у структурі політичної культури та роль, яку вони відіграють у діяльності політичних суб'єктів демократичного суспільства, проаналізовано демократичні засади діяльності партій та рухів.

Особливе місце у дисертаційному дослідженні належить аналізу й узагальненню апробованих практикою базових технологій функціонування демократичного суспільства, а також проблем їх застосування масовими політичними суб'єктами в сучасній Україні.

Ключові слова: політичні технології, політична культура, демократичні політичні цінності, масові політичні суб'єкти, політичні конфлікти, демократичні вибори.

Аннотация

Ващенко К.А. Политические технологии как фактор демократического развития общества. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02. — политические институты и процессы. — Одесская государственная юридическая академия. Одесса, 1999.

Диссертация посвящена исследованию актуальных теоретических и прикладных аспектов политических технологий. Основу методологической базы работы составляет органичное соединение структурного, функционального, конкретно-исторического, эмпирического и прочих подходов к анализу объекта исследования. Ведущая роль в работе принадлежит системному и сравнительному методам. Первый дает ключ к пониманию единства институционального и функционального блоков любой системы, раскрывает связь между ее элементами, иерархию отношений систем (подсистем). При помощи же сравнительного метода осуществляется характеристика

функционирования и взаимодействия политических субъектов в современной Украине.

В работе изложено авторское понимание сущности политических технологий как совокупности средств реализации политических ценностей в процессе политической деятельности, определено их место в структуре политической культуры. В частности, установлено, что демократическая культура общества в значительной степени обуславливает существование и функционирование демократической политической системы благодаря наличию в ней "технологической подсистемы", связанной с демократическими философско-политическими доктринами. В состав данной подсистемы входят принципы и правила, обычаи и традиции политической деятельности, которые, благодаря своему содержанию, форме, распространенности в среде многих политических субъектов обеспечивают демократический характер политического бытия.

На основании анализа эволюции систем политических ценностей ведущих демократических доктрин современности показано, что в политической сфере современного демократического общества общецивилизационная интегративная тенденция развития является доминирующей и проявляется в сближении и взаимопроникновении политических ценностей политических институтов, субъектов политической деятельности. Наиболее существенно данная тенденция проявляется в выработке общепризнанных демократических правил и принципов "политической игры", технологий функционирования и развития демократии.

В диссертации аргументировано, что политические субъекты с недемократической политической культурой не могут быть эффективными участниками демократических политических отношений. В связи с этим предложена методика анализа определяющих показателей демократичности массовых политических субъектов (партий, движений), которыми, на взгляд автора, являются их программные основы и организационная структура.

Особое место в диссертации уделено анализу "базовых политических технологий" (термин введен автором), признание и использование которых большинством политических субъектов в ходе повседневной практической деятельности свидетельствует о наличии демократии в обществе. Таковыми, считает автор, являются технологии организации и осуществления демократических выборов, а также демократические технологии предотвращения и разрешения конфликтов, а также обеспечения консенсуса в обществе.

Ключевые слова: политические технологии, политическая культура, демократические политические ценности, массовые политические субъекты, политические конфликты, демократические выборы.

The summary

Vashchenko K.O. Political Technologies as a Factor of the Democratic Development of Society.- Manuscript.

The dissertation for a degree of a candidate of political sciences in 23.00.02 speciality "Political institutes and processes".— Odessa State Law Academy, Odessa, 1999.

The dissertation is devoted to the research of acute theoretical and practical aspects of political technologies. Based on the generalization of experience in the sphere of political technologies, found in Ukrainian and foreign literature, and research proposes a definition of political technologies as a scientific concept, finds their place in the structure of the democratic political culture, suggests the role they play in the activity of political parties and movements.

The special place in the research belongs to the analysis and generalization of based technologies of functioning of a democratic society, that were tested by practice, as well as to problems of their implementation by the mass political actors of contemporary Ukraine.

Key words: political technologies, political culture, political values of a democracy, mass political actors, political conflicts, democratic election.